

Radosław Pastuszko

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

rpastuszko@poczta.umcs.lublin.pl

Land grabbing. Podstawowe zagadnienia prawne

Land Grabbing. Basic Legal Issues

STRESZCZENIE

Przedmiotem analizy jest charakterystyka zjawiska określanego terminem *land grabbing*, przez co należy rozumieć transgraniczny proces przejmowania faktycznej kontroli nad znacznymi obszarami gruntów rolnych. Zakres i skala procesu powoduje, że zagadnienie obrotu nieruchomościami rolnymi w perspektywie globalnej prowadzi do nowych wyzwań w zakresie analizy prawnej, w szczególności w perspektywie odpowiedzialnej gospodarki zasobami naturalnymi oraz bezpieczeństwa żywnościowego. Istotne znaczenie ma również płaszczyzna oceny zjawiska dla dotychczasowego modelu Wspólnej Polityki Rolnej Unii Europejskiej.

Słowa kluczowe: *land grabbing*; nieruchomości rolne; zasoby naturalne; bezpieczeństwo żywnościowe

I.

1. Przedmiotem rozważań jest wstępna charakterystyka zjawiska określanego terminem *land grabbing*, przez co należy rozumieć transgraniczny proces przejmowania faktycznej kontroli nad znacznymi obszarami gruntów rolnych. Dynamiczny rozwój skali globalnego obrotu nieruchomościami oraz jego konsekwencje społeczne i gospodarcze spowodowały, że *land grabbing* szybko stał się przedmiotem zróżnicowanych analiz i ocen z zakresu nauk ekonomicznych i politycznych.

W literaturze z zakresu nauk ekonomicznych *land grabbing*¹ jest z reguły utożsamiany z nabyciem własności lub dzierżawą wielkich arealów gruntów rolnych przez podmioty pochodzące z innych państw (czynnik transgraniczny) w celu produkcji żywności, pasz i biopaliw. Ujęcie problematyki skupia się na

¹ Omawiane zjawisko nazywane jest w polskiej literaturze przedmiotu jako „zawłaszczanie ziemi”, „grabież ziemi”, „masowy wykup gruntów”. Określenia te są stosowane z reguły w naukach

sposobie i trybie realizacji transakcji prowadzących do zmiany podmiotu uprawnionego do gruntu lub podkreśla ekonomiczno-społeczne następstwa procesu. Za podstawowe konsekwencje zjawiska uznaje się ograniczenie możliwości niezależnego prowadzenia gospodarstw rolnych i prowadzenia działalności rolniczej przez lokalnych producentów. Dalsze skutki dotyczą ograniczenia możliwości korzystania z pozostałych zasobów naturalnych (w szczególności zasobów wodnych), faktycznej zmiany przeznaczenia gruntów, osłabienia bezpieczeństwa żywnościowego i suwerenności żywnościowej w państwach miejsca inwestycji, degradacji środowiska naturalnego (plantacje monokulturowe)².

2. Przyjmuje się, że proces transgranicznego nabywania prawa do gruntów rolnych rozpoczął się w pierwszej dekadzie XXI w. i jest obecnie szacowany na 50 mln ha. W pierwszym etapie rozwojowym (lata 2000–2010) głównymi inwestorami były podmioty z państw Zatoki Perskiej, Chin, Korei Południowej oraz inwestorzy z Europy i Stanów Zjednoczonych. Zasadniczy cel stanowiły Kenia, Filipiny, Sudan i Tanzania (państwa miejsca nabycia gruntów)³. W kolejnej dekadzie miejsce pochodzenia inwestorów uległo znacznemu rozszerzeniu, wydaje się jednak, że ogólny charakter oceny wymaga przedstawienia przestrzennego charakteru zjawiska (rys. 1, tab. 1) oraz zakresu inwestycji wspólnie dla okresu 2000–2016.

Tab. 1. Największe państwa inwestujące i państwa miejsca inwestycji 2000–2016

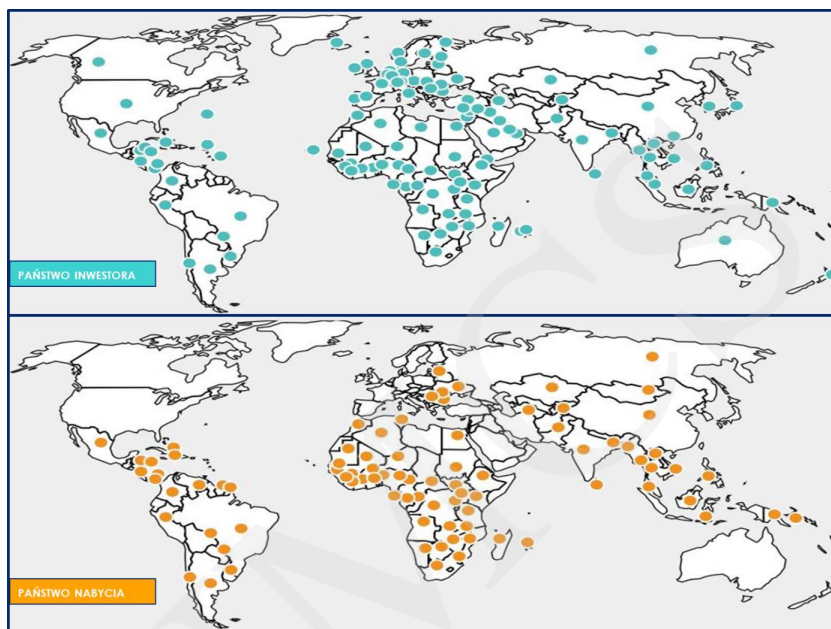
Państwo inwestora	Powierzchnia (ha)	Państwo miejsce inwestycji	Powierzchnia (ha)
Malezja	3 737 000	Indonezja	3 000 000
USA	3 314 000	Ukraina	2 300 000
Wielka Brytania	1 838 000	Rosja	2 250 000
Singapur	1 679 000	Papua Nowa Gwinea	2 200 000
Arabia Saudyjska	1 438 000	Brazylia	2 000 000
Holandia	1 263 000	Argentyna	1 123 000
Indie	1 245 000	Etiopia	1 000 000
Hongkong	1 082 000	Ghana	750 000
Chiny	1 006 000	Sudan Południowy	700 000
Argentyna	744 000	Maroko	680 000

Zródło: opracowanie własne na podstawie: K. Nolte, W. Chamberlain, M. Giger, *International Land Deals for Agriculture. Fresh Insights from the Land Matrix: Analytical Report II*, Berno–Montpellier–Hamburg–Pretoria 2016, s. 18–23.

ekonomicznych i pozaprawnych naukach społecznych (jak nauka o polityce, socjologia). Nie są one odpowiednie dla nauk prawnych, dlatego tu stosowane jest pojęcie anglojęzyczne.

² Zob. w szczególności: A. Zawojska, *Zjawisko zagrabiania ziemi w kontekście praw własności*, [w:] *Agrobiznes 2014. Rozwój agrobiznesu w okresie 10 lat przynależności Polski do Unii Europejskiej*, red. A. Olszańska, J. Szymańska, Wrocław 2014, s. 270 i cytowana tu literatura.

³ *Ibidem*, s. 270.

Rys. 1. Państwa inwestujące i państwa miejsca inwestycji (2000–2016)

Źródło: *Global map of investments*, www.landmatrix.org/en/get-the-idea/global-map-investments [dostęp: 15.09.2016].

Do podstawowych przyczyn transgranicznego przejmowania gruntów rolnych zalicza się m.in. wzrost światowych cen żywności, rosnącą globalizację i związane z nią zasady swobodnego przepływu kapitału, wzrost liczby ludności i urbanizację, stały wzrost zapotrzebowania na żywność, rosnący popyt na bioenergię i surowce naturalne (włókna i inne produkty drzewne), wady polityki rolnej i środowiskowej, możliwość spekulacji na wroście wartości gruntów rolnych oraz dążenie dużych inwestorów do ulokowania kapitału (uwolnionego wskutek kryzysu finansowego z 2008 r.) w gruntach rolnych, traktowanych jako bezpieczniejsza inwestycja⁴.

W wielu państwach importujących na dużą skalę żywność (jak Arabia Saudyjska, Wielka Brytania, Katar, RPA, Chiny, Indie, Korea Południowa, Japonia, USA) przyjęto na poziomie publiczno-prywatnym koncepcję zabezpieczenia krajowej podaży produktów żywnościowych, pasz i biopaliw przez prowadzenie działalności wytwórczej w innych państwach (państwach miejscach inwestycji)⁵.

⁴ Zob. opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie „Masowy wykup gruntów rolnych – dzwonek alarmowy dla Europy i zagrożenie dla rolnictwa rodzinnego” (opinia z inicjatywy własnej), 2015/C 242/03.

⁵ A. Zawojcka, *Globalna grabież ziemi rolniczej postrzegana przez pryzmat ekonomii politycznej*, „Stowarzyszenie Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu. Roczniki Naukowe” 2014, t. 16, z. 4, s. 369–370.

Należy w tym miejscu wskazać na skalę poszczególnych transakcji, w szczególności w odniesieniu do powierzchni nieruchomości (tab. 2). Niezależnie od dalece zróżnicowanych modeli ustrojów rolnych w poszczególnych państwach warte podkreślenia jest znaczenie czynności dla kształtu struktury agrarnej.

Tab. 2. Przykłady największych transakcji

Państwo nabycia	Państwo inwestora	Powierzchnia (ha)
Indonezja	Malezja	137 000
Malezja	Chiny	235 859
Etiopia	Arabia Saudyjska	250 000
Zimbabwe	Zjednoczone Emiraty Arabskie	290 000
Argentyna	Chiny	300 000
Zambia	Niemcy	300 171
Argentyna	Malezja	468 000
Kongo	Malezja	470 000
Madagaskar	Wielka Brytania	495 000
Maroko	Arabia Saudyjska	700 000
Brazylia	Holandia	860 000
Filipiny	Chiny	1 000 000

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *The Farmland Grab in 2016: How Big? How Bad?*, GRAIN, June 2016, Annexe, Land deals 2016.

Omawianego zjawiska nie można ograniczać jedynie do państw tzw. globalnego Południa. Przy uwzględnieniu odmiennych uwarunkowań powierzchni gruntów rolnych można wskazać na przykłady, które miały miejsce na terenie Europy, a także – co szczególnie istotne – w państwach członkowskich Unii Europejskiej (tab. 3).

Tab. 3. Przykłady największych transakcji w Unii Europejskiej

Państwo nabycia	Państwo inwestora	Powierzchnia (ha)
Litwa	Niemcy	4 650
Litwa	Niemcy	3 350
Bułgaria	Austria – USA	21 400
Rumunia	Dania	7 356
Rumunia	Dania	1 105
Rumunia	Dania	7 621
Rumunia	Finlandia	12 000
Rumunia	Luksemburg	10 060
Rumunia	Francja	3 008
Rumunia	Francja	5 500
Rumunia	Portugalia	25 244
Rumunia	Dania	6 000
Rumunia	Włochy	12 000
Rumunia	Austria	21 000

Źródło: opracowanie własne na podstawie: S. Kay, J. Peuch, J. Franco, *Extent of farmland grabbing in the EU*, Study IP/B/AGRI/IC/2014-069, PE 540.369, www.europarl.europa.eu/studies [dostęp: 10.03.2017], s. 18.

II.

Definicje analizowanego zjawiska, funkcjonujące w naukach politycznych i ekonomicznych, z natury rzeczy nie uwzględniają szczegółowych kryteriów pojęciowych istotnych dla nauk prawnych. Konieczne jest w tym miejscu określenie normatywnych czynników w odniesieniu do wskazanej na wstępie propozycji elementów konstrukcyjnych pojęcia (transgraniczny proces przejmowania kontroli nad znacznymi obszarami gruntów rolnych).

Podstawowe znaczenie ma kryterium „przejęcia kontroli”, co oznacza nabycie tytułu prawnego stanowiącego podstawę dla długotrwałego korzystania z gruntów. Należy przez to rozumieć:

- nabycie własności nieruchomości (gruntów) rolnych w drodze czynności prawnej *inter vivos* (najczęściej umowy sprzedaży),
- nabycie innego niż własność prawa rzeczowego do gruntów (umożliwiającego korzystanie z nieruchomości i pobieranie pożytków),
- nabycie prawa obligacyjnego umożliwiającego korzystanie z nieruchomości i pobieranie pożytków (w szczególności umowa dzierżawy),
- zróżnicowane formy „pośredniego” przejęcia kontroli nad gruntami w wyniku przekształceń własnościowych i kapitałowych jednostek organizacyjnych dysponujących wskazanymi prawami (rzecзовymi i obligacyjnymi) do gruntów⁶.

Kwalifikacja przedmiotu czynności jako „gruntu rolnego” sprowadza się do zastosowania kryterium przeznaczenia nieruchomości⁷.

Wbrew pozorom nie jest łatwe jednoznaczne określenie i ocena „transgraniczności” uzyskania prawa do gruntu. Po pierwsze, konieczne jest zastosowanie odmiennych kryteriów w stosunku do osób fizycznych oraz jednostek organizacyjnych (w szczególności osób prawnych). W odniesieniu do osób fizycznych należy uznać, że zakresem pojęcia objęte jest nabycie prawa przez podmiot, który nie posiada obywatelstwa państwa miejsca nabycia nieruchomości. Ze względu na międzynarodowe powiązania kapitałowe pomiędzy różnymi podmiotami znacznie bardziej skomplikowane jest zagadnienie określenia statusu jednostek organizacyjnych⁸. Wydaje się, że można w tym miejscu zaproponować z pewną ostrożnością konstrukcję przyjętą w art. 1 ust. 2 polskiej ustawy z dnia 24 marca 1920 r. o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców⁹ i uznać, że czynności *land grabbingu* odnoszą się do nabycia prawa do nieruchomości przez:

⁶ Odrębnym zagadnieniem jest kwestia, czy są sytuacje, w których dochodzi jedynie do objęcia nieruchomości w posiadanie samoistne bez należytej podstawy prawnej. Warto jednak wskazać, że tego typu sytuacje mają charakter wyjątkowy.

⁷ Por. art. 461 k.c.

⁸ Nie bez znaczenia jest również zróżnicowany status (prywatny i publiczny) środków inwestycyjnych.

⁹ T.j. Dz.U. z 2016 r., poz. 1061 ze zm.

- osobę fizyczną nieposiadającą obywatelstwa państwa miejsca nabycia nieruchomości,
- osobę prawną mającą siedzibę za granicą państwa miejsca nabycia nieruchomości,
- nieposiadającą osobowości prawnej jednostkę organizacyjną podmiotów wymienionych wyżej, która ma siedzibę za granicą,
- osobę prawną oraz jednostkę organizacyjną nieposiadającą osobowości prawnej, mającą siedzibę na terytorium państwa miejsca nabycia nieruchomości, która jest kontrolowana bezpośrednio lub pośrednio przez podmioty wymienione wyżej.

Kolejne kryterium dotyczy powierzchni nieruchomości stanowiącej przedmiot danej czynności prawnej, co oznacza *de facto* konieczność przyjęcia oznaczonej normy obszarowej. W tym zakresie przyjmowany jest z reguły obszar o powierzchni 200 ha. Wydaje się, że wskazana norma może zostać uznana za uzasadnioną, ma jednak z pewnością charakter pewnej konwencji statystycznej. Nie budzi wątpliwości, że w sytuacji dalece zróżnicowanych struktur agrarnych w poszczególnych państwach konkretne wskazanie na powierzchnię nieruchomości nie jest możliwe w perspektywie faktycznego wpływu na strukturę obszarową nieruchomości rolnych.

III.

Opracowanie nie aspiruje w żadnej mierze do kompleksowego przedstawienia prawnego wymiaru *land grabbingu*, warto jednak wskazać na potencjalne przedmioty rozważań w płaszczyznach prawa międzynarodowego, prawa Unii Europejskiej oraz prawa krajowego.

1. Charakterystyczny dla omawianego zjawiska czynnik transgraniczny skłania do próby ujęcia zagadnienia przede wszystkim w sferze prawa międzynarodowego publicznego. Niezależenie od szczególnego charakteru tej gałęzi prawa, sfery merytoryczne (materialnoprawne) są zróżnicowane.

Można wskazać na próbę ujęcia tytułowego zjawiska w perspektywie systemu ochrony praw człowieka. Dotyczy to przede wszystkim kategorii praw ekonomicznych: prawa do własności, prawa do ziemi (*right to land*)¹⁰ oraz prawa do żywienia. Odrębnym zagadnieniem jest problematyka suwerenności państw w zakresie dysponowania własnymi zasobami naturalnymi¹¹. Kolejna sfera prob-

¹⁰ Por. D. González Núñez, *Peasants' right to land: Addressing the existing implementation and normative gaps in International Human Rights Law*, "Human Rights Law Review" 2014, Vol. 14, Issue 4, s. 589–609; L. Cotula, *Addressing the human rights impacts of land grabbing*, EXPO/B/DROI/2014/06, December 2014, PE 534.984, DOI: <http://10.2861/538368>.

¹¹ Zob. w szczególności: M.-C. Cordonier Segger, A. Khalfan, *Sustainable Development Law – Principles, Practices & Prospects*, Oxford 2004; K. Hossain, S.R. Chowdhury, *Permanent Sove-*

lematyki prawnomiędzynarodowej dotyczy szeroko rozumianego prawa ochrony środowiska, w szczególności reguł gospodarowania zasobami naturalnymi przy uwzględnieniu zasady zrównoważonego rozwoju.

Jeszcze inny charakter ma problematyka funkcjonowania w prawie międzynarodowym aktów tzw. miękkiego prawa (*soft law*), które bezpośrednio odnoszą się do zasad i dobrych praktyk transgranicznych inwestycji w grunty rolne¹². Nie można również pominąć w tym zakresie znaczenia rozwiązań przyjętych w prawie międzynarodowym prywatnym, które bezpośrednio wpływają na ocenę poszczególnych czynności prawnych mieszczących się w zakresie *land grabbingu*.

2. Kolejną formalną płaszczyzną analizy może być prawo Unii Europejskiej. Również w tym zakresie merytoryczny zakres regulacji nie ma jednolitego charakteru. Dotyczy to przede wszystkim trzech grup zagadnień: relacji UE z państwami trzecimi (zwłaszcza z tzw. państwami rozwijającymi się¹³ oraz zasad wsparcia inwestycji w tych państwach przez przedsiębiorców Europejskiego Obszaru Gospodarczego), problematyki funkcjonowania jednolitego rynku i swobód traktatowych oraz modelu Wspólnej Polityki Rolnej.

Szczególnego znaczenia nabiera w tej mierze podniesienie problematyki obrotu nieruchomościami rolnymi przez Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny (EKES) w opinii z dnia 22 stycznia 2015 r. w sprawie „Masowy wykup gruntów rolnych – dzwonek alarmowy dla Europy i zagrożenie dla rolnictwa rodzinnego”¹⁴. W opinii wyraźnie wskazano na potencjalne niebezpieczeństwa związane z analizowanym zjawiskiem dla UE i poszczególnych państw członkowskich.

We wskazanej opinii podkreślono, że Europa jest w pełni włączona w procesy globalne, dlatego omawiane zjawiska zachodzą także na jej obszarze. Obok klasycznego wykupu gruntów przejęcie kontroli nad terenami uprawnymi dokonuje się w drodze nabycia przedsiębiorstw, które są właścicielami ziemi lub które zawarły właściwe umowy dzierżawy bądź w drodze nabycia udziałów w przedsiębiorstwach. Powoduje to, że własność ziemską koncentruje się coraz silniej w rękach stosunkowo nielicznych wielkich przedsiębiorstw, a w niektórych krajach Europy Środkowej i Wschodniej panuje gospodarka o charakterze wyraźnie przemysłowym. W Unii Europejskiej 1% przedsiębiorstw rolnych kontroluje 20% gruntów rolnych. 3% przedsiębiorstw rolnych kontroluje 50% gruntów rolnych

reignty Over Natural Resources in International Law, London 1984; N. Schrijver, *Sovereignty Over Natural Resources – Balancing Rights and Duties*, Cambridge 2008.

¹² Zob. w szczególności opracowane przez FAO: *The Voluntary Guidelines of the Responsible Governance of Tenure of Land, Fisheries and Forestry*, Rome 2012, www.fao.org/docrep/016/i2801e/i2801e.pdf [dostęp: 12.03.2017].

¹³ Communication from the Commission to the Council and the European Parliament of 19 October 2004 – EU Guidelines to support land policy design and reform processes in developing countries, COM(2004)686 final. Por. A. Carroccio, M. Crescimanno, A. Galati, A. Tulone, *The land grabbing in the international scenario: The role of the EU in land grabbing*, „Agricultural and Food Economics” 2016, Vol. 4, Issue 12, DOI: <http://10.1186/s40100-016-0056-7>.

¹⁴ Opinia z inicjatywy własnej, 2015/C 242/03.

UE. Z drugiej strony 80% przedsiębiorstw rolnych kontroluje zaledwie 14,5% użytków rolnych (tab. 4).

Tab. 4. Koncentracja gruntów w wybranych państwach Unii Europejskiej

Podmiot/państwo	Największe podmioty (%)	Grunty rolne (%)
UE (całość)	2,7	50,6
Austria	1,9	18,4
Belgia	5,3	24,6
Bułgaria	1,5	82,4
Czechy	19,6	88,6
Estonia	8,8	73,2
Francja	18,3	59,1
Grecja	0,2	37,7
Holandia	3,1	18,3
Irlandia	3,4	23,0
Litwa	1,9	41,6
Polska	0,6	21,6
Węgry	1,3	64,7
Wielka Brytania	21,0	73,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie: S. Kay, J. Peuch, J. Franco, *Extent of farmland grabbing in the EU*, Study IP/B/AGRI/IC/2014-069, PE 540.369, www.europarl.europa.eu/studies [dostęp: 10.03.2017], s. 23–24.

Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny zwrócił uwagę, że niebezpieczeństwo wynikające z silnej koncentracji gruntów w rękach dużych inwestorów spoza sektora rolnictwa oraz dużych koncernów rolnych prowadzi do rażącej dysproporcji w zakresie wsparcia bezpośredniego (tab. 5). W dalszej konsekwencji prowadzi to do sprzeczności z europejskim modelem zrównoważonego, wielofunkcyjnego rolnictwa, którego istotną cechą są rodzinne gospodarstwa rolne.

Tab. 5. Koncentracja wsparcia bezpośredniego w wybranych państwach członkowskich Unii Europejskiej

Państwo	Beneficjenci (%)	Środki na wsparcie bezpośrednie (%)
Francja	1,2	9,0
Hiszpania	1,3	23,4
Niemcy	1,2	28,4
Włochy	0,8	26,3
Zjednoczone Królestwo	0,9	14,4
Polska	2,0	28,5
Rumunia	1,1	51,7
Węgry	0,9	28,5
Bułgaria	1,1	45,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie: S. Kay, J. Peuch, J. Franco, *Extent of farmland grabbing in the EU*, Study IP/B/AGRI/IC/2014-069, PE 540.369, www.europarl.europa.eu/studies [dostęp: 10.03.2017], s. 32.

3. Na poziomie prawa krajowego przedmiotowa problematyka odnosi się przede wszystkim do skuteczności przyjętego modelu prawnego obrotu nieruchomościami rolnymi. Nie można jednak w tym miejscu pominąć granic wyznaczonych przez prawo Unii Europejskiej¹⁵. Jakkolwiek „ustrojowe” zasady prawa własności pozostają w sferze wyłącznych kompetencji Państw Członkowskich (art. 345 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej), ze względu na znaczenie stosunków własnościowych dla procesów integracji gospodarczej rozwiązania prawa europejskiego w istotny sposób wyznaczają dopuszczalność ograniczeń swobody obrotu nieruchomościami w przepisach prawa krajowego. Postanowienia Traktatu nie wpływają na istotę prawa własności, lecz mogą znacząco ingerować w sposób korzystania (wykonywania) z tego prawa¹⁶.

BIBLIOGRAFIA

- Carroccio A., Crescimanno M., Galati A., Tulone A., *The land grabbing in the international scenario: The role of the EU in land grabbing*, „Agricultural and Food Economics” 2016, Vol. 4, Issue 12, DOI: <http://10.1186/s40100-016-0056-7>.
- Communication from the Commission to the Council and the European Parliament of 19 October 2004 – EU Guidelines to support land policy design and reform processes in developing countries, COM(2004)686 final.
- Cordonier Segger M.-C., Khalfan A., *Sustainable Development Law – Principles, Practices & Prospects*, Oxford 2004.
- Cotula L., *Addressing the human rights impacts of land grabbing*, EXPO/B/DROI/2014/06, December 2014, PE 534.984, DOI: <http://10.2861/538368>.
- Development Policy Stance on the Topic of Land Grabbing – the Purchase and Leasing of Large Areas of Land in Developing Countries, Discourse 015.
- Douwe van der Ploega J., Francob J.C., Borrás S.M., *Land concentration and land grabbing in Europe: A preliminary analysis*, „Canadian Journal of Development Studies” 2015, Vol. 36, No. 2, DOI: <http://10.1080/02255189.2015.1027673>.
- Global map of investments*, www.landmatrix.org/en/get-the-idea/global-map-investments [dostęp: 15.09.2016].
- González Núñez D., *Peasants’ right to land: Addressing the existing implementation and normative gaps in International Human Rights Law*, „Human Rights Law Review” 2014, Vol. 14, Issue 4.
- Hossain K., Chowdhury S.R., *Permanent Sovereignty Over Natural Resources in International Law*, London 1984.
- Innovations in Land Rights Recognition, Administration and Governance*, eds. K. Deininger, C. Augustinus, S. Enemark, P. Munro-Faure, Washington 2010.
- Jasikowska K., Gorlach K., „*Czyńcie sobie ziemię poddaną*” – czyli o różnych obliczach ponowoczesnego rolnictwa na przykładzie procesów zawłaszczania ziemi (land grabbing) w skali świata, „Wieś i Rolnictwo” 2012, nr 4.

¹⁵ Zob. szerzej: A. Jurcewicz, P. Popardowski, *Własność w ujęciu prawa polskiego i prawa UE*, „Studia Iuridica Agraria” 2009, t. 9, s. 141 i cytowana tu literatura.

¹⁶ Szerzej: B. Jeżyńska, R. Pastuszko, *Ramy prawne obrotu nieruchomościami rolnymi po 2016 r.*, Opinie i Ekspertyzy OE-197, Kancelaria Senatu RP 2012 i cytowana tu literatura i orzecznictwo.

- Jeżyńska B., Pastuszko R., *Ramy prawne obrotu nieruchomościami rolnymi po 2016 r.*, Opinie i Ekspertyzy OE-197, Kancelaria Senatu RP 2012.
- Jurcewicz A., Popardowski P., *Własność w ujęciu prawa polskiego i prawa UE*, „Studia Iuridica Agraria” 2009, t. 9.
- Kay S., Peuch J., Franco J., *Extent of farmland grabbing in the EU*, Study IP/B/AGRI/IC/2014-069, PE 540.369, www.europarl.europa.eu/studies [dostęp: 10.03.2017].
- Nolte K., Chamberlain W., Giger M., *International Land Deals for Agriculture. Fresh Insights from the Land Matrix: Analytical Report II*, Berno–Montpellier–Hamburg–Pretoria 2016.
- Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie „Masowy wykup gruntów rolnych – dzwonek alarmowy dla Europy i zagrożenie dla rolnictwa rodzinnego” (opinia z inicjatywy własnej), 2015/C 242/03.
- Prosterman R., Mitchell R., Hanstad T., *One Billion Rising: Law, Land and the Alleviation of Global Poverty*, Leiden 2009, DOI: <https://doi.org/10.5117/9789087280642>.
- Schrijver N., *Sovereignty Over Natural Resources – Balancing Rights and Duties*, Cambridge 2008.
- The Farmland Grab in 2016: How Big? How Bad?*, GRAIN, June 2016, Annexe, Land deals 2016.
- The Voluntary Guidelines of the Responsible Governance of Tenure of Land, Fisheries and Forestry*, Rome 2012, www.fao.org/docrep/016/i2801e/i2801e.pdf [dostęp: 12.03.2017].
- Ustawa z dnia 24 marca 1920 r. o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców (t.j. Dz.U. z 2016 r., poz. 1061 ze zm.).
- Zawojcka A., *Globalna grabież ziemi rolniczej postrzegana przez pryzmat ekonomii politycznej*, „Stowarzyszenie Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu. Roczniki Naukowe” 2014, t. 16, z. 4.
- Zawojcka A., *Zjawisko zagrabiania ziemi w kontekście praw własności*, [w:] *Agrobiznes 2014. Rozwój agrobiznesu w okresie 10 lat przynależności Polski do Unii Europejskiej*, red. A. Olszańska, J. Szymańska, Wrocław 2014.

SUMMARY

The present analysis focuses on the characteristics of the phenomenon of “land grabbing” which refers to the cross-border process of acquiring effective control over significant areas of agricultural land. Due to the extent and scale of the process, the issue of agricultural property trading leads to new challenges in the form of legal analysis, in particular with regard to the perspective of sustainable management of natural resources and food security. The assessment of the phenomenon is also important for the existing model of the European Union’s Common Agricultural Policy.

Keywords: land grabbing; agricultural properties; natural resources; food security